

Голота В. Є. Козацький рух: потенціал патріотичного виховання учнівської та студентської молоді. Історія і сучасність козацтва в Україні / В. Є. Голота // Патріотичне становлення особистості: досвід, проблеми, інновації : зб. матеріалів обласної наук.-практ. конф. (24 листопада 2011 р., м. Лисичанськ) / За заг. ред. О. І. Бабічева, Г. М. Міненко. – Лисичанськ: ТОВ «Лисичанська друкарня», 2011. – С. 27 – 32.

Голота В. Є.

**КОЗАЦЬКИЙ РУХ: ПОТЕНЦІАЛ ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ КОЗАЦТВА В УКРАЇНІ.**

*Відокремлений підрозділ «Лисичанський педагогічний коледж
Державного закладу «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

У статті обґрунтовано сплеск цікавості до історії козацтва в Україні, зокрема, надбань козацької педагогіки при сприянні формуванню якостей лицарської звитяги у учнівської та козацької молоді. Козацтво розглянуто як детонатор практичних справ у національно-патріотичному вихованні підростаючого покоління. Авторами статті акцентовано увагу на особливій ролі історичної пам'яті при формуванні патріота й простежено зв'язок із українським лицарством та духовністю українського народу.

Ключові слова: козацтво, козацька педагогіка, засоби козацької педагогіки, національно-патріотичне становлення особистості, громадянські компетентності.

Сучасний загальнодержавний сплеск цікавості до історії козацтва й зокрема уваги до його проблем пояснюється просто: йде формування національної еліти, яка спирається в своїй діяльності на національний -

козацький! - досвід державотворення. Історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен - козацтво. Воно втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів. Майже чотириста років тому козаки так виклали королівським послам свою роль і призначення: «Подібно до наших предків, хочемо й ми користуватися вольностями життя, маєтностями і свободами, що належать рицарським людям... Дбаємо про те, щоб так само, як ми отримали від своїх предків ті права і вольності, щоб і наші наступники прийняли їх цілими і непорушними, з примноженням слави. І щоб вони один після одного передавали їх у прийдешні часи».

Серед численних самовизначень людини чільне місце посідає національна самоідентифікація, що у розвиненому вигляді постає національною самосвідомістю, яка в свою чергу є першоосною патріотичного становлення особистості. Успішне започаткування і поглиблення у суспільстві національної самосвідомості неможливе без опанування конкретного історичного досвіду, розуміння й осмислення історико-психологічних детермінант етнічного та національного постання, соціально-психологічних факторів, що сприяли і гальмували розвиток процесів національного самоусвідомлення. Через низку причин можна констатувати про стирання національної пам'яті в сучасному українському суспільстві та підміну цінностей. Не заперечуючи позитивний вплив глобалізаційних процесів XXI століття, можливою і необхідною залишається національна ідея, бо суспільство, яке не має національної ідеї та ідеології, приречене на самознищення, Нація існує, насамперед, завдяки самосвідомості її людей, їх самоототожненню з культурою своєї нації. Національна самосвідомість або почуття етнічної ідентичності лежить в основі національного характеру. Через самосвідомість, ціннісні орієнтації, традиції, національна сутність проявляється конкретніше. Отже, одним з соціалізуючих факторів молодого

українця має бути „симбіоз" патріотичного та національно-громадянського становлення особистості.

Як й інші народи світу, український народ має власне обумовлене ідейне багатство, й по праву вважає славною сторінкою своєї історії козацтво. Історична доля вибрала для українства найбільш адекватну для його природи козацьку форму і результати, рятівні для нації, не забарилися. Високого рівня розвитку набули козацька філософія, ідеологія, мораль, характер, світогляд, національна свідомість і самосвідомість. Видатні вчені, державні діячі багатьох країн світу Г.Боплан, И.Гердер, Вольтер, Кромвель, П.Халєбський, Ж.Шерер та ін. захоплювалися героїзмом і звитягою, кмітливістю і винахідливістю, підприємливістю і витривалістю, військовою доблестю і демократичними засадами життя козаків. Іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «Країною козаків», «Козацькою землею», а українців - «козацькою нацією». Для всіх народів світу козацтво стало найбільшим символом волелюбства, незламності національного духу українців.

У тому, що ми, українці, сьогодні є народом, нацією, провідна роль належить козацтву, яке із століття в століття було єдиним і могутнім форпостом, що пильно стояв на сторожі свободи, гідності і честі; України, як незалежної держави, бо ментальність українського етносу сформована історично не на деструктивних, а на конструктивних духовнотворчих джерелах, на силі гуманізму, життєлюбства, життєпримирення з представниками інших етносів у межах своєї території. Висока козацька духовність, яка за своєю суттю, змістом і характером у кращих своїх виявах була справді лицарською, забезпечувала бурхливий розвиток усіх сфер життя України в епоху великого відродження нашого народу.

Саме козацтво як детонатор практичних справ є взірцем, енергією ідеї історичного безсмертя нації, бо по - перше, воно створило дві форми української державності - Землі вольностей Війська Запорозького (Запорізьку Січ) і Гетьманську Україну; по-друге, козаки утвердили передовий

демократичний устрій, виборну систему, продемонстрували усьому світові високу правосдомість нашого народу, політичну культуру, гуманістичну сутність через укладання Конституції; по-третє, стали одніми з найкращих у Європі як збройні сили в часи піднесення національно-визвольної боротьби з чужоземними загарбниками, в період гетьманування П.Сагайдачного і Б.Хмельницького. І врешті, багатовіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише української, східнослов'янської, а й світової культури - козацьку педагогіку. Реалізуючи концепцію національно - патріотичного виховання молоді, а саме творчо відроджуючи вітчизняні виховні традиції, багато педагогів успішно використовують ідеї, принципи, засоби козацької педагогіки з метою поліпшення героїко-патріотичного виховання учнівської та студентської молоді, формування у них високої шляхетності, політичної культури, сили волі і сили духу, відчуття володаря становища, усвідомлення прав і обов'язків перед Батьківщиною, відповідальності перед рідним народом. Про українське козацтво значна частина сучасної молоді має, як правило, поверхове і спрощене уявлення. Здебільшого розуміють козаків лише як воїнів, які боролися з ворогами, захищали від них рідну землю. Насправді ж козацтво було не лише військовим, а й яскраво вираженим національним, соціальним, політичним, державним, культурно-історичним, психолого-педагогічним феноменом. Сила, велич і могутність козацтва були настільки впливовими, суспільно значущими, що кожен українець прагнув стати козаком. Оволодіваючи козацькою духовністю і вступаючи до лав козацтва, українці ставали славним і звитяжним братством лицарів волі, чесних власників, палких патріотів і повноправних господарів рідної землі. Це був не лише волелюбний військовий орден, що постійно стояв на чатах своєї материзни і дідизни, охороняв рідну мову, культуру, духовність, етнічну територію від ворожих навал. Козаки були землеробами і хліборобами, митцями і вченими, культурними і державними діячами, тим соціальним станом, який на свої могутніх раменах зберігав і плекав українську націю, державу. Козацтво було

невичерпним джерелом української еліти, яка виконувала історичну націотворчу і державотворчу місію. Видатні козацькі державотворчі, гетьмани, полковники, кошові отамани С.Наливайко, П.Сагайдачний, І.Сірко, І.Богун, Б.Хмельницький, І.Виговський, М.Кривоніс, І. Мазепа, П.Калнишевський завжди залишалися в національній свідомості як високі взірці відваги і звитяги, синівської любові, вірного служіння інтересам Матері-України. Доки Україна мала козацтво, доти вона була або незалежна, або автономна. Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. На теперішній час Українське козацтво - сукупність громадських організацій козацького спрямування (міжнародних та Всеукраїнських національно-патріотичних і оборонно-спортивних громадських організацій козацтва України і української діаспори, правонаступник без винятку всіх історичних гілок українського козацтва, які стояли на державницьких, самостійницьких засадах відновлення незалежності та розбудови України, в т. ч. і Війська Запорозького - як Низового, так і Гетьманського, Вільного козацтва України..). Українське козацтво твориться із своїх членів - українських козаків. Українським козаком може бути лише той, хто готовий стати оборонцем, захисником і рятувальником Українського народу, української мови, розвивати українську культуру й відповідати вимогам - український козак - душа правдива, справедлива і незрадлива. Український козак - це лицар України, морально чиста, високодуховна і матеріально незалежна людина, яка вміє панувати над собою, володіє своїми емоціями, розумом і волею, патріот України, який постійно духовно і фізично готує себе до оборони Батьківщини, свого роду та українського народу, його честі та гідності, дбає про єдність Українського козацтва і українства всього світу.

Патріотичне виховання молоді має ґрунтуватися на могутній культурній і духовній "трійці" - історії, сучасному і майбутньому нашої нації і держави. Патріотично-наснажена громадська активність особистості повинна постійно підвищуватись в процесі виховання, самовиховання і самовдосконалення, переростати, у відповідності до вікових особливостей, в громадсько-

політичну, державницьку діяльність. Щоб сформувати в молоді активну життєву позицію, громадянські переконання та ідеали, необхідно насамперед навчити їх визначити моральні цінності. Надання емоційної забарвленості, моральної оцінки знанням - пріоритетне завдання на сьогодні. Педагоги повинні пам'ятати велику істину, що перемогу в житті здобуває не сила рук і навіть не сила розуму, а сила духу. Найвищих вершин розум особистості сягає тоді, коли в ній сформована сила духу. Розум, не зігрітий серцем, інтелект, байдужий до долі народу, нації, Батьківщини, перетворюється на соціально-індиферентну силу, а то й на небезпеку, загрозу.

Творче відродження і виховання сучасної молоді на традиціях українського козацтва - історична необхідність. Під час відродження України насамперед потрібен культ лицарства, духовних висот козаків. Для цього треба використовувати нові форми виховної роботи на традиціях українського козацтва, щоб планка національної свідомості неухильно підіймалася все вище і вище. Лицарська духовність, як одне з найвищих досягнень національного генія, має відобразитися насамперед у змісті освіти, спрямованості і методиці навчання і виховання молоді від дитсадків до вузів.

Особлива роль у формуванні патріота належить історичній пам'яті, вона не лише фіксує величезну кількість подій, а й синтезує, сплітає їх у єдине цілісне мереживо національної історії, де кожен факт, подія займає свою ціннісну нішу. Історична пам'ять виступає не німим свідком минулого, а живим збудником людської волі й водночас дороговказом, орієнтиром доцільної активності. Німецький мислитель К. Ясперс був повністю правий, стверджуючи, ще «минуле не завершене: воно продовжує жити... Воно не лежить перед нами як залишки того, ще було. У минулому криється більше, ніж добуто з нього до цього часу...». Козацько-лицарські традиції завжди були і будуть могутньою силою, яка з'єднує весь український народ. Ідеї, цінності козацтва становлять серцевину історичної естафети наступності і спадкоємності поколінь нашого народу, є золотим фондом сучасної національної ідеології державотворення... Відродження козацьких традицій є

надзвичайно потрібною і важливою справою. Козаки знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури. Постане сучасне українське лицарство - духовно постане Україна. Поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій в сучасних умовах сприятиме нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесення духовності як кожної особистості зокрема, так і всього народу, суспільства в цілому.

Література:

- 1.Асмолов А.Г., Шлягина Е.И. Национальный характер и индивидуальность: опыт этнопсихологического анализа // Психологические проблемы индивидуальности.- М., 1984. - Вып. 2.
- 2.Бердяев Н.А. Философия неравенства. - М., 1994.
- 3.Бромлей Ю. Национальные процессы в СССР: в поисках новых подходов. - М., 1987.
- 4.Габдулгафарова И.М. Национальный характер. О проблеме национального характера и менталитета. - М., 1997.
- 5.Кресіна І. Свідомість і воля - основа нації // Розбудова держави. - 1998. -№ 1/2.
- 6.Пірне М.І. Основи етнопсихології. - К., 1997.
- 7.Соціальна філософія: короткий енциклопедичний словник. -К.;Х., 1997.
- 8.Старовойтова Н. Масова культура в системі міжетнічних культурних взаємин /, Розбудова держави. -1988. - № 3/4.
- 9.Ортега-и-ГасетХ. Тема нашего времени. Что такое философия? - М.: Б. и., 1991
- 10.Философский энциклопедический словарь. - М., 1989.
- 11.Энциклопедический словарь. - СПб., 1990.
- 12.Ясперс К. Истоки истории и её цель // Смысл и назначение истории.- М.: Изд-вс полит, лит-ры, 1991.